

počátky autor spatřuje již v době Václava IV. (možná však jde o určité zkreslení, které je dáno dochováním dvorských desek právě od Václavovy doby). V každém případě snesené doklady pro celé 15. století názorně dokazují, jak se diskontinuitní vývoj promítl do lenní soustavy a jak se s tím celý systém – ať již máme na mysli panovníky, nové nabyvatele lenních statků či prosté many – vyrovnával.

Knih *Rycerze, włodycy, panosze* je cenným příspěvkem k poznání lenního institutu, především pak z hlediska právního a sociálního postavení královských manů. Byť se v zemi nakonec prosadila tendence, kterou autor nazývá novotvarem „alodialismus“, sehrálo lenní právo při formování pozdně středověké společnosti důležitou úlohu. Kowaleského práce je milovým krokem k jejímu dosud jen neuspokojivému poznání.

ROBERT NOVOTNÝ

Torsten HILTMANN, *Spätmittelalterliche Heroldskompendien. Referenzen adeliger Wissenskultur in Zeiten gesellschaftlichen Wandels (Frankreich und Burgund, 15. Jahrhundert)*, Oldenbourg Verlag, München 2011
(= Pariser Historische Studien 92)

513 s., ISBN 978-3-486-59142-2

Publikovaná disertace Torstena Hiltmanna pojednává o problematice, která byla dlouho známa jen heraldickým specialistům, byť jde o jeden z významných fenoménů dvorského života pozdního středověku a raného novověku. Podle podtitulu se zaměřuje na francouzsko-burgundské prostředí, její záběr nicméně sahá i do dalších oblastí latinské Evropy. U nás je alespoň trochu povědomost o fenoménu herolda Karla IV. jménem Karlštejn, aniž bychom ale měli představu o jeho konkrétní činnosti, byť máme k dispozici formulářové dochování dekretu Václava IV. na jmenování krále heroldů. Dochovala se ale např. i zpráva o tom, že na Václavově říšské korunovací byly vyplaceny peníze čtyřiceti heroldům (s. 21), i když jistě nebyli všichni (a možná ani většina) z lucemburského doprovodu. Je proto třeba tuto instituci do českých kulturních dějin integrovat – tím spíše, že informace o turnajích v našich zemích jsou už poměrně dobře zpracovány. Zmínky

v heraldických kompendiích jsou přece jen zasuté a především zcela izolované.

Alespoň zběžnou četbu úvodních historizujících obecných pasáží Hiltmannovy knihy lze důrazně doporučit těm medievistům, kteří se věnují politické, ale i kulturní či správní historii. Najdou tu podnětů více než dost. Platí ovšem, že klasickou oblastí tohoto fenoménu zůstává Francie s Burgundskem a svým způsobem i Anglie, která ale má jiný vývoj. College of Arms, založená koncem 15. století, zde existuje dodnes. Takřka padesátistránkový obecně laděný úvod podává vnější historii fenoménu instituce herolda – od více než skromných počátků ve 13. století, kdy se jednotlivé osoby prozvěující heraldické znalosti začínají vydělovat, aby potom v přísné hierarchii pokročilého století 14. a pak zejména 15. ve svých špičkách dosáhly často významných postavení na různých dvorech. Naznačenou hierarchii Hiltmann kategorizuje do tří dost striktně se odlišujících stupňů. Od persevantů (termín autor odvozuje etymologicky od francouzského následovat, považuje je za začínající služebníky) přes heroldy „každodenního života“ až po muže, jimiž byli tzv. heroldští králové (případně i heroldský maršál). Ti se často podíleli na chodu dvora, neboť bez jejich znalostí i organizačních schopností by se většina místních dvorských ceremoniálů v době jejich rozkvětu takřka ani nemohla konat. Že přitom často překračovali své kompetence, se rozumí samo sebou; heroldi jako jednotlivci i jako stav si některé funkce či aktivity vybojovali, uzurpovali či na ně jednoduše spadly. Stávali se z nich hlasatelé, Hiltmann dokonce říká personifikovaní vykladaelé rytiřské cti, byli na svých částích cestách i nositeli zpráv nejrůznějšího druhu a nepochybně právem je autor označil za svého druhu středověké publicisty, i když zpráv tradovaných toliko ústně. Shledáváme mezi nimi i původce literárních děl, převážně sice historické či historizující obsahu, ale připisují se jim i díla literární v užším slova smyslu. Zde půjde ještě o složitou práci různé autory jako heroldy doložit, neboť víme příliš dobře, jak často byl autorský podíl v středověkých opisech (a heroldská literatura není výjimkou) opomíjen. Zaznamenání hodné rovněž je, že přes vázanost jednotlivých osob na konkrétní prostředí (setkáváme se třeba i s heroldy konkrétních měst) vzniklo ve Francii roku 1407 společenství heroldů, které mělo dbát, ovšem bez jakékoliv exekutivity, na dodržování základních povinností členů této společenské skupiny.

Autor suverénně shrnuje základní literaturu, z níž ze současných badatelů vynikají dva autoři němečtí a dva francouzští. Z prvních je to

Werner Paravicini, který vtiskl svou pečeť mediévistickému bádání v Německém historickém ústavu v Paříži, a Gert Melville, z francouzských vedle Michela Pastoureauxa Hiltmannem zejména zdůrazňovaná Claire Boudreau. Její hlavní práce, čítající 1600 stran a sledující takřka 500 rukopisů (*Histoire des traités de blason: l'héritage symbolique des héralds*), nicméně chybí v seznamu literatury, byť je pojednávána přímo v textu.

Jádro knihy je oproti obecnějšímu úvodu speciálnější povahy, nicméně i tak může oslovit širší okruh zájemců, mezi něž nyní vedle heraldiků zřetelně vstupují kodikologové, historikové středověké literatury a badatelé o dějinách knihoven. Hiltmann v představení své metody klade důraz na potřebu sledovat ani ne tak původní vznik jednotlivých heroldských textů, jako především dochované rukopisy kompendií s obzvláštní pozorností k dichotomii jejich vzniku, totiž účasti samotného objednavatele a majitele (a dodávám samozřejmě i vlastního původce).

O co jde? Právě vytváření jakési širší komunity heroldů vedlo k tomu, že od poloviny 14. století povstala potřeba shrnout základní postuláty pro aktivity utvářejícího se heroldského „stavu“. Teprve Hiltmann podrobněji doložil, že z této potřeby vznikající kompendia jsou výrazně svébytným pramenem, který došel v 15. století značného rozšíření. Autor sám se pustil do široce koncipované heuristiky, jak o tom svědčí seznam takřka třiceti relevantních knihoven a dvou archivů s celkem více než stem (!) použitých rukopisů. Že z nich většina pochází z pařížské Národní knihovny, vzhledem ke geografickému vymezení tématu nepřekvapuje, stejně jako absence střeoevropských knihoven s výjimkou Vídně a Vratislavi. Toto ohraničení je nicméně dáno i tím, že jsou rukopisy vesměs psány francouzsky.

Autor se při zpracování potýkal s desítkami textů, které se obsahově různě prolínají a kříží. Jako exemplární případ si proto vybral kompéndium herolda zvaného Sicilie, na kterém ukázal základní problémové okruhy. Pak již se věnuje struktuře a dochování všech jednotlivých kompendií. Po jejich představení následuje rozbor jednotlivých textů, které kompendia obsahují. Autor je rozdělil do tří základních kategorií: texty k vlastní podstatě heroldství, texty k šlechtickým ceremoniím, kde byla heroldská účast doslova nezbytná (např. traktáty o pohřebních, resp. zádušních ceremoniích), a posléze obecnější texty k šlechtické společnosti a jejím znakům. Často jsou tyto texty doprovázeny různými seznamy světských knížat, ale i městských

komunit, které se také podílely na nejrůznějších heroldských a heraldických ceremoniích.

Není-li nutno, aby tyto partie četl „obecný historik“, tím spíš mu lze doporučit třicetistránkové shrnutí výsledků Hiltmannova studia, které se úspěšně snaží integrovat závěry knihy do obecného povědomí zejména v rámci sociálních dějin. Následují přílohy podávající kvantitativní sumarizaci jednotlivých klíčových textů z hlediska jejich dochování, a to ve třech výše zmíněných kategoriích. Zde zaujme zejména tabulka shrnující soupisy volitelů římského krále, která vedle kurfiřtů obsahuje i jména některých dalších významných říšských hodnostářů. U českého Hiltmann upozorňuje na velkou variabilitu grafiky jeho označení (s. 369). Ze závěrečných rejstříků zaslouží zmínku zejména obecný index osob, ale také rejstřík zpracovaných a zmiňovaných textů.

V předešlých odstavcích jsem mohl upozornit jen na některé podstatné aspekty Hiltmannovy práce. Nabízí se samozřejmě otázka, zda a jak by bylo možno téma soustavně zpracovat pro střední Evropu. I když se pramenná základna těžko může srovnávat s tím, co nabídlo prostředí románské, nepochybně by mohlo jít o zajímavé a nosné téma. Až se toho, doufejme, někdo v dohlednu ujme, bude mít díky Hiltmannově publikaci z metodologického hlediska práci výrazně usnadněnu.

IVAN HLAVÁČEK

Jaroslav POLÁCH, *Jan Smil z Křemže. Život táborského hejtmana a loupeživého rytíře*, Veduta, České Budějovice 2011 (= *Osobnosti českých a moravských dějin 11*)

128 s., ISBN 978-80-86829-64-7

Podobně jako mnohým příslušníkům nižší šlechty se také Janu Smilovi z Křemže v průběhu husitské revoluce otevřela cesta k pronikavému majetkovému vzestupu, který však nebyl v bouřlivých dobách myslitelný bez jisté míry bezohlednosti a dravosti. Ostatně na domnělou kontroverznost, která měla spočívat v účasti Jana Smila z Křemže na lokální drobné válce, záškodnických akcích nebo silničních loupežích, odkazuje již autorem zvolený podtitul *Život táborského hejtmana a loupeživého rytíře*. Na olupování vesničanů, pocestných nebo kupců, které bylo někdy zakrýváno rouškou náboženských sporů,